

Kirja kasvun välineenä – suomenkieliset ensikirjat 1970–2010-luvuilla

Pirjo Suvilehto

Oulun yliopisto, s-posti: pirjo.suvilehto@oulu.fi

TIIVISTELMÄ: Ensikirjaa jaettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1979, kun neuvolajärjestelmä halusi sisällyttää äitiyspakkauksiin vauvoille kohdennetun kirjasen. Lapsen kielenkehityksen ja varhaisen vuorovaikutuksen tukemisesta kirjallisuuden avulla on sittemmin oltu kiinnostuneita tutkimuksen kentällä. Tässä artikkelissa tarkastellaan aluksi ensikirjan ja kuvakirjan määritelmiä. Tutkimus antaa käsityksen siitä, millaisia ensikirjoja Suomessa on ilmestynyt pääosin suomalaisilta tekijöiltä 1970–2010 vuosikymmeninä, ja artikkelissa painottuu kirjallisuudentutkimuksen näkökulma. Artikkelissa hahmotellaan yleisesti tutkimusten valossa lastenkirjojen mahdollisia yhteyksiä lapsen kielen kehitykseen ja tämän tukemiseen, ja miten näiden vuosikymmenten kasvatustieteellinen kenttä ensikirjoissa näkyy.

Ensikirjoja on ilmestynyt runsaasti, mutta aihealuetta on tutkittu suhteellisen vähän siihen nähden, kuinka arkisen jokapäiväisestä ja lapsiperheiden parissa suositusta esi-
neestä on kyse. Lastenkirjallisuuden tuntemus ja kirjojen pedagoginen käyttö kuuluvat varhaiskasvattajan työnkuvaan; ne ovat olennainen työkalu kaiken ikäisten lasten parissa. Kvalitatiivinen tutkimukseni vauvan ensimmäisestä kirjasta on avaus varhaiskasvatuksen uusiin, kiehtoviin tutkimuksellisiin aihealueisiin. Kirjallisuus- ja sanataidekasvatus on parhaimmillaan pitkän linjan ennaltaehkäisevää työtä.

Asiasanat: *ensikirja, kuvakirja, lapsen kielen kehitys ja varhainen vuorovaikutus*

ABSTRACT: A first book for babies was distributed for the first time in Finland in 1979, when the maternity and child health clinic system wanted to include a booklet for babies

in the maternity package. Supporting the child's language development and early interaction by means of literature has been a research interest ever since. This article begins by examining the definitions of a first book and a picture book. The study gives an idea of the kind of first books published in Finland, mainly by Finnish authors, since the 1970s. The article focuses on the perspective of a literature review. In the light of research done so far, the article outlines in general the possible links between children's books and the child's language development and ways to support it, and how the developments in the field of educational psychology in these decades are seen in babies' first books.

First books have been published in abundance, but the topic has been studied relatively little considering what a popular everyday article a baby book is in families with children. A good knowledge of children's literature and the use of books for pedagogical purposes are essential to the work of an early childhood educator; they are an essential tool with children of all ages. This qualitative study on first books for babies provides an introduction to new fascinating areas of research in early childhood education. At its best, literary education, and literary art education, can be described as long-term pre-emptive action.

Keywords: first book, picture book, child's language development, early interaction

Kirja kasvattajana suomalaisessa kulttuurissa

Suomessa on perinteisesti arvostettu lukemisen kulttuuria, ja lapsia kannustetaan kirjallisuuden pariin niin perheissä kuin kouluissa (ks. lukupiireistä Ahola 2013; Lyytinen & Lyytinen 2003, 116–117). Lapsille luetaan kirjoja, ja lastenkirjoja ilmestyy maassamme runsaasti. Aktiivinen lukemiston pariin kannustaminen ja lukijaksi kasvattaminen aina satujen kuuntelemisesta lähtien ovatkin yhteydessä myöhemmin kouluopimiseen liittyvissä vaativammissa ymmärtämisen taidoissa. Korkeamäen sanoin ”lukemisella ja lukutaidolla on Suomessa pitkä perinne, jota on seurannut koululaisten osaamisen hyvä kansainvälinen maine”. (Korkeamäki 2011, 46.)

Lukeminen alkaa jo ensikirjoista, eikä ole yhdentekevää, mitä näissä lapsen ensimmäisissä kirjoissa on. Ensikirjan kautta lapsi tutustuu kuvallisiin käsitteisiin, sanoihin, äänneisiin, prosodiaan, rytmiiikkaan, riimeihin, melodiaan ja ennen kaikkea vuorovai-
kutukseen toisen kanssa. Kaiken tämän myötä luodaan pohjaa myös fonologisen tietoi-

suuden heräämiseen ja lukemisen taitoihin. Lonigan, Anthony, Phillips, Purpura, Wilson ja McQueen (2009) kuvaavat tutkimuksessaan, kuinka fonologisen tietoisuuden ja muistamisen yhteydet lukemaan oppimiselle ovat olennaisia tekijöitä.

Kuvakirja on oma lajinsa lasten ja nuortenkirjallisuudessa. Määrittely ei ole yksiselitteinen: kuvakirja voi olla samanaikaisesti satu, kertomus, tietokirja, jopa sarjakuva. Perinteisesti lastenkirjallisuuden lajit on kuitenkin jaoteltu kuvakirjoihin, runouteen, tietokirjoihin, sarjakuviin sekä lukemaan opettelevien kirjoihin ja sarjoihin. Painotusten mukaan voidaan puhua esimerkiksi katselukirjoista, kuvakertomuksista, kuvakirjoista ja kuvitetuista lastenkirjoista. (Heinimaa 2001; Karasma & Suvilehto 2014; Suojala & Karjalainen 2001.) Kuvakirjojen yksi alalaji on katselukirja, jota voidaan sanoa myös ensikirjaksi. Katselukirjat puolestaan käsittävät kirjon monimuotoisuutta. Kuvakirjan myötä lapsi tutustuu tarinoihin, tietoon ja ilmaisun muotoihin.

Varhaisen lukemisen pohjalle on kehitetty uusia menetelmiä. Yksi tällainen on vauvasanataide, jossa painottuvat ilo, leikki ja ilmaisun riemu. Sanataideopetuksessa suositetaan myös taiteidenvälisyyttä ja uusia medioita. Pienen lapsen sanataidekasvatus on ennen kaikkea kokonaisvaltainen aktiviteetti, jossa aikuinen eläytyy ja siten mahdollistaa tekstiin yhdistyvän elämyksellisyyden yhdessä lapsen kanssa (Heinonen 2002; 2001). Vauvasanataide on osa taiteen perusopetusta, ja sitä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Se on kulttuurista toimintaa, jossa välitetään laulamisen ja loruttamisen traditiota. Sanataide pienten vauvojen kanssa on keskustelua kosketuksin, äänin, elein, ilmein sekä liikkein, ja kehityksen myötä mukaan tulevat ensimmäiset tavut ja sanat. Vauvasanataideryhmät ovat myös aikuisten uudenmuotoinen tapa koontua hellimään vauvoja yhdessä. Vauvasanataiteella voidaan lisätä vanhempien kokemaa iloa vauvoistaan ja vahvistaa heidän kanssaan koettavaa ainutlaatuista yhteyttä. (Suvilehto 2010.)

EECERA-pikkulapsipäivillä Genevessä syksyllä 2011 osallistuin tutkimuspajaan, jossa Donna Berthelsen esitteli tutkimustaan ja kansallista hanketta, jonka keskiössä on lapsen kielellinen kehitys ja sen tukeminen kirjallisuuden avulla pienokaisen ensi kuu-kausista lähtien. Hanke huomioi etenkin perheet, joissa on köyhyyttä ja syrjäytymisvaaraa. Maanlaajuisesti ohjautuvia kirjallisuushankkeita on meilläkin: vuonna 2013 käynnistyi valtakunnallinen Lukuinto-hanke 6–16-vuotiaiden kirjallisuuskasvatuksen parissa. Tämä kertoo myös siitä, kuinka varhaiskasvatuksen nuorimmat ikäryhmät helposti suljetaan ulos. Artikkelissani juuri nuorimpien kirjallisuuskasvatus on huomi-oitu.

Ensikirja tutkimuskohteena

Ensikirja on pienokaisen ensimmäinen ja kokonaisvaltainen kosketus lastenkirjallisuuteen: lapsi saa nähdä sen värikkäät kuvat, ”maistaa” miltä sivut tuntuvat suussa, pitää sitä käsissään, kääntää sivuja ja kuulla kuviin liittyviä sanoja ja tarinoita. Ensikirjan kuuluu kestää puremista, imemistä, heittelyä ja kastumista. Ensikirja onkin usein valmistettu pahvista. Se voidaan valmistaa myös kankaasta, muovista tai muusta kestävästä materiaalista. Suosituin formaatti on neliskanttinen 15 cm x 15 cm tasasivumalli. Lisäksi saattaa olla pientä muotoilua (esim. eläinhahmo). Tyypillistä on selkeä kuvitus: piirros, maalaus tai valokuva. Kuva-aukeama on helposti hahmotettava. Teksti on lyhyt sisältäen kuvaa määrittävän sanan tai rakenteeltaan helppoja lauseita. Ensikirja voi olla kokonaan ilman sanoja tai tarinaa. Ensikirjat on suunnattu lähinnä 3–36 kuukauden ikäisille pienokaisille.

Ensikirjat tunnetaan erityisinä kuva- ja katselukirjoina mutta myös kohderyhmälleen sovitettuina tietokirjoina. Genren sisältä löytyykin erilaisia painotuksia näitä kehityksellisiä tarpeita ajatellen. Kuvia tutkiessaan lapsi voi oivaltaa konkreettisen esineen ja symbolisen kuvan välisen yhteyden, ja että näille molemmille on olemassa sana, jonka lapsi oppii tunnistamaan ja sanomaan. Tällaiset esineitä, olentoja, hahmoja, värejä ja muotoja kuvaavat sivut tutustuttavat lasta nimeämään, kun lapsi alkaa ottaa haltuunsa lähiympäristöään ja arjen toimia. Ensikirjat ovatkin varsinaisia kielen oppimisen sanakirjoja: sanat tulevat tutuiksi toiston, harjoituksen, ja oppimiseen olennaisesti liittyvän tärkeän ominaisuuden, muistamisen kautta.

Kuvan merkitys oivallettiin kasvatustieteiden parissa, kun Jan Amos Comeniuksen kuvakirja *Orbis Pictus* -maailma kuvina (1650) ilmestyi. Siinä painottui kuvan merkitys muun muassa lukemaan opettelussa (Bengtsson 2013; Dahlström 2005; ks. Kümmerling-Meibauer 2011). Kuvan lukeminen on vaativa kognitiivinen tapahtuma, jota voidaan harjoittaa. Lapsen omaan tulkintaan kannustava tarinointi tuo esiin kertomisen taitoja, sanavarastoa, ja lapsen käsityksen kuvan välittämästä viestistä. Tarinan kuuntelemiseen, kertomiseen ja ymmärtämiseen liittyykin tärkeitä aivoalueiden aktivoitumiseen kuuluvia toimintoja, esimerkiksi muistaminen (Smidt 2012; ks. Kümmerling-Meibauer 2011, 1–9; Sarmavuori 2011). Sivun kääntäminen luo muistijatkumon: miltä aukeama näyttää, mitähän tapahtuu seuraavalla aukeamalla, ja mitä olikaan edellisillä sivuilla.

Laakson (2003, 35) mukaan lapsi saa haltuunsa ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä sanallista ilmaisua tukevia eleitä kuten sormella osoittamisen taidon. Lapsi voi tarjota aikuiselle kirjaa yhdessä katsottavaksi, mikä on merkki jaetun tarkkaavuuden taidon saavuttamisesta. Läheinen vuorovaikutus, vanhempien tuki, virikkeet ja herkkyys lapselle rakentavat samalla lapsen minäkuvaa (Kalland 2011). Trevarthenin

(2001) ja Hughesin (2011) mukaan varhaiset vuodet ja aikuisen tapa toimia vauvan kanssa ovat merkityksellisiä.

Yli 3-vuotiaiden lukemistosta löytyy tutkimuksia, mutta pienokaisille kohdennettuja ensikirjoja (first books, "baby books") on tutkittu suhteellisen vähän. Bettina Kümmerling-Meibauer (2011) on tutkinut pienokaisten lukutottumuksia ja näiden myöhempiä yhteyksiä sukeutuvaan lukutaitoon (emergent literacy). Hän pohtii kirjan käyttömahdollisuuksia huomauttaen, että aluksi opetellaan "säännöt" aina kirjan oikein päin pitämisestä lähtien. Ensikohtaamiset kirjan kanssa ovatkin merkityksellisiä lapsen kirjallisuuskasvatusta ajatellen. Näitä ovat tutkineet esimerkiksi Kress ja van Leeuwen (1996), Kümmerling-Meibauer ja Meibauer (2005), Nikolajeva ja Scott (2003), Ninio (1983), Snow ja Goldfield (1983) ja Whitehead (2004).

Ensikirjoja tarkastellaan artikkelissa myös aikansa kuvastajina, ja siten kuvataan lyhyesti pienten lasten kasvatuksessa esiintyviä painotuksia ja suuntauksia Suomessa. Rajaus on tehty 1970–2010-vuosikymmeniin ja ajanjakson keskeisiin kasvatustapaajatuksiin. Nämä heijastavat eri tavoin myös kansainvälisiä trendejä, erityisesti tutkimuksen alueella. Saadaan myös käsitystä siitä, miten kasvatustapaajatuksukset ovat mahdollisesti heijastuneet ensikirjojen sisältöihin sekä tapaan lukea ja katsella kirjoja yhdessä pienokaisen kanssa.

Vanhemmuus, kodin arkiaskareet ja lasten kanssa toimiminen heijastavat yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Kehitys- ja kasvatopsykologisen tutkimuksen kiinnostus kotikasvatukseen heräsi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen (Pulkkinen 1979, 64–65), ja äitien ja isien kasvatustapaajatuksukset nousivat tutkimuksen kohteina esiin (Takala, Nummenmaa, Kauranne & Takala 1960). 1970-luvulta lähtien lapsitutkimus on monipuolistunut ja saanut vähitellen merkittävän aseman (Tähtinen 1992, 14–15; 2002).

Kielen oppiminen ja ensikirjat

Lapsen kielen kehittyminen alkaa jo sikiövaiheessa, kun vielä syntymätön vauva kuulee kohdussa äidin ja perheen elämänrytmiä tunnistaen tuttuja ääniä (Marjanen 2009; 2011). Syntymän jälkeen lapsessa alkaa nopea, monipuolinen ja merkittävä kehitys. Vauvan oppiminen alkaa ensimmäisistä kommunikaation merkeistä: aikuinen ottaa katsekontaktia lapseen, hymyilee, rypistelee otsaa, räpyttelee silmiä, tekee suun ja käsien liikkeitä ja eleitä.

Kielenoppimista voidaan tarkastella monesta näkökulmasta; tärkeimmät näistä ovat psykologinen, sosiologinen ja kielitieteellinen, eli kieli on psykologinen, sosiaalinen, historiallinen ja aivofyysinen ilmiö. Sosiologiassa tarkastellaan lapsen taustan, esimerkiksi vanhempien koulumenestyksen tai varallisuuden, vaikutusta kielenkehitykseen. Kielitieteessä operoidaan viestinnällisessä tai kieliopillisessa viitekehityksessä. Kogni-

tiivinen psykologia tutkii kieltä kognitiivisten toimintojen, kuten havaitsemisen, ajattelun ja muistamisen yhteydessä. (Aro 2002; Leivo 1986.)

Edelleen uusi tutkimus jakaa Piaget'n näkemyksen varhaisesta kielenkehityksestä: kehittyäkseen aivot tarvitsevat vuorovaikutusta muihin ihmisiin ja objekteihin (Perry 2002, 79). Kielen oppiminen edellyttääkin monien osa-alueiden haltuunottoa. Kielen fonologisella kehityksellä viitataan kykyyn kuulla, erotella ja tuottaa ääniteitä ja kielen sävyjä. Morfologinen tietoisuus tarkoittaa tietoisuutta sanoista, eli se on sanaston ja muotojen ymmärtämistä: sanat rakentuvat erillisistä osista, jotka yhdessä määräävät sanojen merkityksen. Kykyä käyttää sanoja luomaan merkityksiä sanotaan semanttisen tietoisuuden kehitykseksi. Sanojen yhdistäminen lauseeksi on syntaktisen tietoisuuden kehitystä, ja kielen käyttämiseen liittyvien käytännöllisten mahdollisuuksien ymmärtämistä kutsutaan pragmaattiseksi tietoisuudeksi. (Taylor, Branscombe, Burcham & Land 2011, 4; Nurmilaakso 2011, 33–34.)

Symbolifunktio kehittyy noin vuoden iässä, kun lapsen sanat liittyvät toimintaan, ja kahden vuoden iässä tapahtumiin ja nimeämiseen. Lapsi oppii, että sanat ovat symboleja, jotka kuvaavat asioita. (Brooks & Kempe 2012, 77–79.) Varhaisvuosien aikana lapsi aktiivisesti käyttää moniaistista kapasiteettiaan ja motorisia kykyjään kaikkinaisen tiedon kartuttamiseksi. Päivittäiset kirjarutiinit tarkoittavat toistoa. Motorisen kehityksen myötä lapsi oppii pitämään kirjaa oikein päin, kääntämään sivuja ja etsimään kuvista tietoa. Tutuiksi tulevat kieleen sisältyvät foneemiset tekijät: äänet, äänneet ja riimit, ja nämä kaikki vahvistavat lapsen tietoisuutta kielestä. (Heinälä, Jantunen, Kalpio & Pakarinen 1996, 131–132.)

Glenn Domanin (1991) menetelmässä lapsi voi oppia lukemaan alle vuoden iässä. Jokaisella lapsella on sisäsyntyisesti enemmän kykyjä kuin heiltä iän puolesta edellytetään. Tätä erityislaatuisuutta voidaan harjoittaa. Samalla Doman jakaa Vygotskin käsitteen lähikehityksen vyöhykkeestä (zone of proximal development ja scaffolding). Varhaisten kirjallisten aktiviteettien merkitys tehokkaan oppimisen mahdollistajana on tunnustettu. Bradley'n ja Pottlen (2001) metodissa On-the-spot Conferencing and Publishing pohjataan Vygotskyn ideaan siitä, kuinka aikuisen asenne lapseen näkyy oppimisessa. Kun kohtelemme lasta hyvänä lukijana ja kirjoittajana, samalla rohkaisemme lasta toimimaan itsenäisesti ja yksilöllisesti kykyjensä ylärajoilla. Periaate sopii myös pienokaisten pariin. Kaksi ainutlaatuista inhimillisen älykkyyden erityisominaisuutta ovatkin kieli ja sosiaalinen ymmärtäminen (Meltzoff, Kuhl, Movellan & Sejnowski 2009, 284).

Toistoa sisältävät hoiva- ja leikityslorut ovat olennainen osa pienokaisten kirjallisuuskasvatusta. Toiminta on hauskaa ja antaa haasteita molemmille. Tällaisia ovat esimerkiksi sormilorut, joita leikitään yhdessä lapsen kanssa arjen eri tilanteissa. Toistues-

saan runot rauhoittavat ja luovat turvallisuudentunnetta, iloiset ja rytmikkäät riimitte-lyt riemastuttavat ja viihdyttävät (Heinälä ym. 1996, 131–132). Tuutulauluilla tyyntellään lasta. Loruilla ja laululeikeillä aktivoidaan liikkumaan, tutustumaan omaan kehoon ja juttelemaan. Ruokailu-, pukemis- ja kylvetystilanteissa laulut, lorut ja leperte-lykieli myös antavat tuntumaa sanojen rakenteesta ja rytmistä ja toistuessaan piirtyvät lapsen muistiin. Lorut ja laulut ovat usein siirtyneet sukupolvelta toiselle, jolloin nämä ovat olleet myös tärkeä osa kulttuuriperintöä. (Heinimaa 2001, 144–161; Lipponen 2001, 86–89.)

Tutkimustehtävä ja ensikirja-aineisto

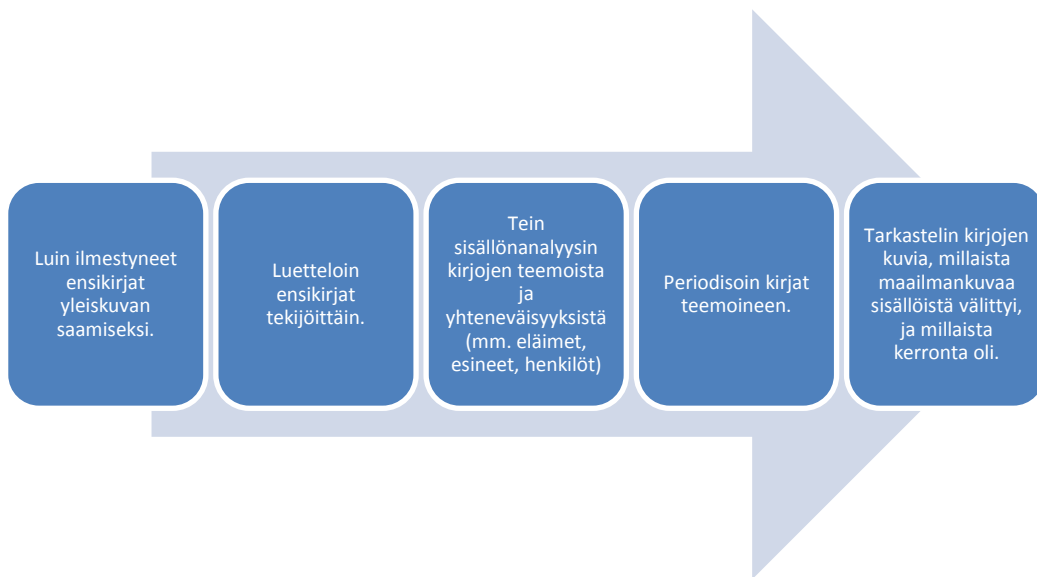
Tutkimuskysymyksenä on, millainen on suomenkielinen ensikirja 1970–2010-luvuilla, ja millaista sen kerronta ja sisällöt ovat. Artikkelissa nostetaan eri vuosikymmeniltä yleisiä suuntauksia ilmestyneistä ensikirjoista. Ensimmäisenä alaongelmana ensikirjo-ja tarkastellaan lapsen kielen kehityksen ja varhaisen lapsi–vanhempivi- vuorovaikutuksen viitekehityksessä. Toisena alaongelmana näitä peilataan aikakauden kasvatukselliseen ilmastoon. Näkökulmana on siten myös ensikirjojen sijoittuminen ajalliseen kontekstiin (ks. Kalela 2000, 135) ja sen myötä ajoittamiseen ja merkityksen antamiseen. Näin saadaan ikään kuin limittäin kulkemaan vuosikymmenten sisältämiä luonteenomaisia kasvatuspiirteitä ja näiden mahdollista näkymistä ajanjaksojen ensi- kirjoissa. Majanderin mukaan (2002) tutkija luo menneisyyden merkityssuhteita siten, että asioille luodaan merkityksiä, ja näitä liitetään toisiinsa. Asiat ja ilmiöt eivät itses- tään liity toisiinsa tietyllä tavalla, vaan tutkija voi yhdistellä ja päätellä syy- seuraussuhteita. Tutkijana olen tietoinen siitä, että periodisoinnin myötä samalla luo- daan menneisyyskuvaa ohjaavia yleistyksiä.

Systemoitu aineistohaku tehtiin vuosille 1950–2011 termeillä ensikirja, katselukirja ja pekböcker. Kirjaston kolme aineistohakua tehtiin luokitteluilla asiasanaselaus (subject browse), asiasanahaku (subject search) ja vapaasanahaku (any word). Hakusanoja oli- vat *ensikirjat*, *vauvakirjat*, *pahvikirjat* ja *pekböcker*. Kirjastohakua ajatellen ensikirja, vauvakirja ja pahvikirja olivat termeinä Yleiselle suomalaiselle asiasanastolle (YSA) outoja. Asiasanaselauksessa hakusanalla *katselukirjat* osumia oli 159 (ks. taulukko 1), ja listasta valittiin joukko *katselukirjat – suomen kieli*. Hakusana ensikirjat tuotti kuusi osumaa, pahvikirjat ja vauvakirjat ei lainkaan osumia, ja pekböcker sai kolme osumaa. Osasta oli tuplanimikkeet uusintapainoksen vuoksi. Nimikkeiden määrä pohjasi kirjas- ton luettelointiin, ja tietohaussa etsittiin nimenomaan suomalaisten tekijöiden ensikir- joja. Osa kirjoista oli tekstitetty sekä suomen että ruotsin kielellä.

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston jakautuminen eri vuosikymmenille

<i>Ilmestymisvuosi</i>	<i>N= 156</i>
1970--1979	20
1980-1989	44
1990-1999	35
2000-2009	49
2010	8

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa luin kirjat läpi, ja sain näkemyksen ilmestyneistä ensikirjoista. Analyysin toisessa vaiheessa aloin etsiä kirjoista teemoja ja yhteneväisyyksiä, kuten eläimiä, esineitä ja henkilöitä. Kolmannessa vaiheessa tein listan tekijöiden kirjoista ja sarjoista. Neljännessä vaiheessa pyrin sisällönanalyysin (vrt. Lehtikoinen 2007, 234) myötä saamaan käsitystä siitä, millaisina kirjat eri vuosikymmeninä näyttäytyivät. Analyysin viidennessä vaiheessa olin kiinnostunut kuvista, millaista maailmankuvaa sisällöt mahdollisesti välittivät, ja millaista kerronta oli. Analyysin vaiheet on kuvattu kuviossa 1. Laajasti ajatellen kiinnostukseni kohteina olivat eri vuosikymmenten ensikirjoissa näkyvät, mahdolliset ”esteettiset”, ”kasvatukselliset” ja ”pedagogiset” juonteet. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja aineiston tarkastelu nousee kirjallisuudentutkimuksen viitekehystä.



KUVIO 1 Analyysin eri vaiheet

Ensikirja eri vuosikymmeninä

Osaksi äitiyspakkausta 70-luvulla

Naisten työssäkäynti alkoi yleistyä 1960-luvulla, ja keskustelu päivähoidosta oli varsinkin 1970-luvulla kiivasta ja ajankohtaista. Päivähoitolaki hyväksyttiin vuonna 1973, ja lain tavoitteiksi asetettiin mm. ”kehitysedellytysten varhainen ja tehokas hyödyntäminen sekä valmentaminen esikoulun kautta kouluun” (Lujala 2007). Korostettiin neuvonnan, koulutuksen ja asiantuntijatiedon tarpeellisuutta. Vanhempia opastettiin, ja heitä pidettiin jopa tietämättöminä kasvatustehtävästään. Oppimistapahtumat ja lapsen kognitiivisten alueiden kuvaukset olivat tyypillisiä erilaisille kasvatusaiheisille kirjoille. (Kuronen 1989.) Lapsen puheen kehitystä pidettiin keskeisenä kehitysetappina, virikkeitä ja oppimiskokemuksia tuli tarjota sekä vuorovaikutuksen että leikin kautta (Tähtinen 1992, 202, 209).

Suomalainen neuvolajärjestelmä on vuodesta 1982 lähtien tukenut lapsiperheitä lahjoittamalla äitiyspakkauksen mukana ensikirjan. Ensimmäisen kerran se jaettiin yksittäistapauksena vuonna 1979. (Virtanen 2006, 7.) Kirja oli Kaarina Helakisan kokoama ja Maija Karman kuvittama Palleri (1979), ja merkittävää on, että sen julkaisi Lääkintöhallitus. Näin annettiin ymmärtää, että kyseessä on kansallisestikin tärkeä kädenojennus lapsiperheille, joiden vanhemmuutta haluttiin tukea.

Ensimmäisissä ensikirjoissa on stereotyyppioita perheen sisäisissä rooleissa; ensisijainen hoitaja kuvituksissa on äiti, mutta etenkin 70-luvulla isät alkoivat näkyä samassa kuvassa pienokaisen kanssa. Keskiössä on lapsi, joka harjoittaa jotain taitoa tai oppii kirjan kautta käsitteitä. Lastenkirjojen tekijä Anna Tauriala (myöhemmin Tarcha) julkaisi 1970–80-luvuilla kolme eri ensikirjasarjaa: Valtteri-sarjassa (1974) ilmestyivät Valtterin puuhut, Valtteri leikkii, Valtteri kylpee ja Valtteri nukkuu. Kirjojen nimet kertovat aiheisällöistä. Formautiltaan paperihaitarimallisessa kolmen aukeaman kirjassa käsitellään esimerkiksi lapsen syömään opettelemista. Alkeellinen piirrosjälki valkoisella taustalla on kuvallisesti niukkaa. Vain olennainen on piirretty. Vaikutelma on opettavaisen realistinen. Samana vuonna Tauriala tekee yhteistyötä Kirsti Kivisen ja Annamari Poivaaran kanssa neljässä ensikirjassaan Mama, Papa, Nana ja Vava (1974). Seitsemän aukeaman kirjat eivät juuri välitä kaunokirjallisia tai esteettisiä intentioita, mutta pienen lapsen läheiset ihmiset, eläimet ja arjen sanoittaminen esitetään sympaattisesti ja helposti.

Vuosikymmenten taiteessa ilmestynyt Muruset-sarja (1979 ja 1981) julkaistiin Tarchan ja Taurialan nimillä. Murun tutut jutut, Murun eläinystävät, Muru muistaa maistaa, Murun määrät jutut, Muru ja Mutteri sekä Muru ja Leppis kertovat palleriikäisten mahdollisista kiinnostuksenkohteista ja kyvyistä. Näitä ovat syömiseen, leikkimiseen,

ulkoilemiseen, perustarpeista huolehtimiseen ja arjen esineistöön liittyvät pienet tapahtumat. Kirjan asiantuntijapieteettä ja 70-luvun realismia kuvastaa takakannen ohjeistus ”Neuvoja käyttäjälle”:

Tutustu kirjaan lapsen kanssa yhdessä. Varaudu siihen, että lapsi haluaa katsoa kirjan yhä uudestaan. Kirjan teksti on lyhyt ja viitteellinen. Keksikää yhdessä omat selostukset. Kysy lapselta mitä kuvassa on. Anna lapsen näyttää tutut asiat ihan oikeasti. – Muista, että kun lapsi tulee sinun luoksesi ja pyytää lukemaan juuri silloin kun aiot tiskata, hänellä on hyvin tärkeää asiaa. Likaiset astiat eivät karkaa, mutta lapsuus vilahtaa ohitse niin nopeasti.

Vauvalle voidaan opettaa kasvojen ilmeitä ja tunteita. Esimerkiksi S(G)agen ensikirjassa Unikuvia (1979) käsitteinä on nimetty mm. ”vauhdikas”, ”surullinen”, ”salaperäinen”, ”suosikki”, ”nolostunut” ja ”aurinkoinen”. 70-luvulla pienokaisille opetetaan myös värejä, numeroita ja aikakäsitteitä. Yksi 1970-luvun tekijöistä on tuottelias E. A. Ero Hauska sarja - katselukirjoillaan. Pikku ystävät (1977) ja Eläinystävämme (1979) sisältävät kuvallisia käsittepareja eläimistä, esimerkiksi hevonen ja varsa, lammas ja karitsa, sika ja possut jne. Näiden kautta nimetään suomalaisia maatalon ja metsän eläimiä, ja mitä ovat ”eläinperheiden” isät, emät ja poikaset. Maalaiselämä ja siihen liittyvät eläimistö ja esineistö näkyvätkin etenkin vanhemmissa ensikirjoissa. Suosittuja eläinhahmoja ensikirjoissa ovat kissa, koira, hevonen, pupu ja erilaiset villieläimet.

Samalla vuosikymmenellä julkaisi Maikki Harjanne esikoisteoksensa Minä olen Minttu (1978). Hän aloitti suosittuun kirjasarjaan, jossa arjen pienet yksityiskohdat ja jokaiselle perheelle tutut päivärytmit kerrotaan humorististen kuvien kautta. Alussa 3-vuotias päähenkilö kasvaa sarjan myötä esikoululaiseksi. Harjanne suosii kuvituksessaan valkoista taustaa, ohutta piirrosjälkeä ja selkeää väritystä. Sarjassa liikutaan tutussa ympäristössä. Takateksti suosittaa lukuhetkiä aikuisen ja lapsen yhteiseksi iloksi, myös sanavaraston opettelemisen kannalta äidinkielen taitojen kartuttamiseksi. Lastenkirjallisuuteen saatiin Harjanteen sarjan myötä boheemin äidin kuvaus.

Sarjoja opetuksen välineinä 80-luvulla

Siirryttäessä 1980-luvulle nousi hyvin vahvana tendenssi vahvistaa vanhempien itsetuottamusta kasvattajina. Vanhemmat ja lapset nähtiin aktiivisina oman elämänsä agentteina. Kasvatuksen myönteisyyttä korostettiin ja vanhempia rohkaistiin nauttimaan lapsistaan. Nähtiin, että kasvatus edellytti paneutumista lapseen ja hänen tarpeisiinsa. Lasta tuli myös kunnioittaa. Pidettiin tärkeänä järjestää ”erilaisia virikkeitä kasvu- ja kehitysmahdollisuuksien optimoimiseksi”. (Tähtinen 1992, 195–197.)

Tälle vuosikymmenelle asettuu myös ohjaava kasvatus ja professori Lea Pulkkisen (1979, 1986) urauurtavat tutkimukset kasvatusilmapiireistä kotikasvatuksessa. Hänen mukaansa kasvatusta voidaan luonnehtia ohjaavaksi eli lapsikeskeiseksi ja toisaal-

ta autoritääriseksi eli aikuiskeskeiseksi. Ohjaava, lapsikeskeinen kasvatus sisältää lapsen mielipiteiden kuuntelua ja lämpöä, mutta myös valvontaa ja suoritusodotuksia (Pulkinen 1996, 39). Vanhempien tehtävänä on ohjata lasta käyttäytymään ikäkaudelleen sopivasti, mutta sen tulee tapahtua ohjaamalla eikä autoritäärisin ottein. Kusakin kehitysvaiheessa lapselle tulee tarjota kehitystasolle sopivia virikkeitä. Irtautumista aikaisempien vuosikymmenien normistosta oli havaittavissa, ja lapsikeskeisyys ja yksilöllisyys luonnehtivat kaiken kaikkiaan tätä aikaa.

1980-luvulla Taurialan ensikirjat Penni ja Topo hoidossa ja Penni ja Topo neuvolassa (1982) sisältävät eläinhahmoja ihmisten rooleissa. Kirjat on tehty oppaiksi arjen paikallisten ja kiusallistenkin tapahtumien ymmärtämiseksi: kaksivuotiailla kissakakosilla on edessään neuvolatarkastus. Neuvolatätinä on lammas ja lääkärinä panda, jotka vastaanottavat apinaäidin ja tämän ylivilkkaan lapsen. Tutustutaan myös hiiriäitiin ja tämän vaippoihin pissaavaan, kiljuvaan poikaseen.

Rauhallisempaa on seuraavana vuonna ilmestyneessä Taurialan Kaikki sinun nimesi (1983) on äidin ja pienokaisen herkkää yhdessäoloa. Saara-sarjan (1986) suunnittelemaan tekijä on saanut Opetushallituksen tukea, eli sarjaan on sisällytetty pedagogisia tavoitteita. Sarjaan kuuluvat osat ovat Saara ja kisu, Saara ja possut, Saara ja pupu sekä Saara ja hauva. Viiden aukeaman pahvikirjoilla on selkeä keskushahmo, jonka kautta pienokaiselle näytetään malleja vuorovaikutuksesta. Kirjan takakansi lupaa, että Saara-kirjoissa on lämpöä ja huumoria. ”Lapsen elämän pikku ristiriidat ratkaistaan ymmärryksellä. Kirjasta löytyy monia tuttuja tilanteita, joihin lapsen on helppo sammistua.” Yksi tällainen on vaikkapa ilmapallon karkaaminen Saara ja kisu -kirjassa.

80-luvulla Harjanne julkaisi neljä kirjaa 0–2-ikäisille Meidän vauva -sarjassaan. Formaatti on edelleen kooltaan pieni, mutta aukeamia on nyt kaksitoista, ja näin se poikkeaa muista ensikirjoista. Meidän vauva (1980), Meidän vauva osaa (1980), Meidän vauvan ystävät (1981) ja Meidän vauva leikkii (1981) kertovat jo kirjojen niminä kronologisesti vauvan elämänpiirin laajenemisesta ja taitojen kasvusta ja keskeisistä teemoista. Pulkkisen (1979, 1986, 1996) mukaisesti ollaan ohjaavassa kotikasvatuksessa, jossa otetaan huomioon lapsen impulssit. Yksiväritäustaan sijoitetut selkeät, isot kuvat ja yksinkertaiset hahmot sekä paksu musta tussireunus rajaavat hahmoja. Lyhyt, ytimekäs lause puolestaan opettaa nimeämistä. Esimerkiksi ”Leikkiauto. Hauva on autossa. Kuka nyt on autossa? Vauva.” ja ”Pulkka. Kuka vetää pulkkaa? Äiti. Äiti vetää pulkkaa. Vauva istuu pulkassa.” Tarinan vauvalla onkin monenlaisia taitoja: hän osaa istua, pidellä kirjaa, keinua, kontata, kylpeä, seisoa, olla sylissä ja nukkua.

Pirkko Koskimiehen Pupu Tupuna -kirjoja on julkaistu monenlaisin formaatein yli 40 vuoden ajan. Koskimiehen (2014) mukaan ensimmäiset kirjat tehtiin alun perin kuulo-ammattaisia lapsia varten, mutta kirjojen selkeys ja herttaisuus kiehtovat lasta edelleen.

Hahmojen luoja, kuvittaja ja kirjailija Koskimies uskoo kirjojen suosion perustuvan myös niiden elämänmakuisuuteen. Pupun tapahtumat voisivat sattua kenelle tahansa lapselle. Ensin ollaan kotona, sitten vasta lähdetään tutustumaan ympäristöön, hän kiteyttää.

Haitarimallinen, vauvan käteen sopiva pikkukirjanen Pupu Tupuna vauvana (1987) käsittää viisi aukeamaa, joiden sivuilla päähahmo näyttäytyy luonnollisen, ruskean ja valkoisen värisenä söpönä pupuhahmona. Harkittu yksiväritausta on kuvana helppo. Pupu Tupunan hahmo piirtyy tarkasti, ohuin kynärajauskein. Kuvissa on pienokaisen arjen esineistöä, kuten tuttipullo, vaippa, tutti, potta, helistin, nalle, tyyny ja ruokalappu. Tutut toimet välittyvät selkeästi hahmotettavien kuvien kautta. Myös teksti on helposti omaksuttavaa. Seuraavat yksittäiset lauseet liittyvät edellä mainittuihin esineisiin ja kertovat ruokailusta, tai kuinka opitaan kuivaksi.

"Pupu Tupunan tutti on rakas." "Onpa hauska leikkiä helistimellä." "Nami, nami, maitoa tuttipullostani." "Pupu Tupuna ei halua olla sottapytty. Se käyttää ruokalappua." "Pupu istuu kiltisti potalla." "On mukavaa olla kun on kuiva vaippa." "Nuku, Pupu Tupuna, nuku suloisesti peiton alla." "Onnellisena pupu potkii potkuhousuissa."

Toinen lastenkirjojen suosikki on Teutorin nimimerkillä kirjoittavan Teuvo Koskisen Miina ja Manu -kirjasarja, josta löytyy aiheita myös vauvoille. Värimaailma ja hahmot ovat selkeitä, hyvántahtoista huumoria sisältävät tarinat helposti omaksuttavia. Kuvien käsitteet on usein tavutettu.

90-luku toi esteettiset ja yhteisölliset arvot

Taloudellisen taantumana myötä 1990-luvulla olivat esillä sekä julkisessa keskustelussa että tutkimuksessa erilaiset perheiden ja lasten ongelmat, syrjäytyminen, taloudelliset vaikeudet sekä vanhempien työn ja työttömyyden heijastuminen koko perheeseen. Tällä vuosikymmenellä lapsen maailma laajenee perheen ulkopuolelle, lähiympäristöön ja yhteiskuntaan, ja samalla ulkoiset stressitekijät saattavat heijastua perheeseen. Haluttiin korostaa, että lämmin tunneilmapiiri ja puolisosuhde kuitenkin suojaavat lasta kielteisiltä tekijöiltä (Tähtinen 1992, 212–219).

Vuosikymmenen loppupuolella terveyden- ja sosiaalitoimen alalla näkyi vahvasti normien purkamista ja hallinnon hajauttamista. Suuret menoleikkaukset heijastuivat perheiden arkeen, ja elettiin eräänlaisessa ohjaustyhjiössä. Professionaalisuus korostui, ja perheiden kannalta tärkeä perusterveydenhuolto, kuten terveyskeskukset ja vanhempien neuvonta, kärsi muutoksista (Sihto, Palosuo, Topo, Vuorenkoski & Leppo 2013).

Vanhempiin suuntautuneessa ohjauksessa ja neuvonnassa painottui edelleenkin kognitiivinen suuntaus, jota luonnehtivat kehitysajattelu, lasten valmiuksien ja taitojen har-

jaannuttaminen, ympäristövirikkeiden, sekä vanhempi–lapsi-vuorovaikutuksen korostaminen. Sen rinnalle oli kuitenkin noussut lähinnä USA:sta jo 80-luvulla liikkeelle lähtenyt humanistinen suuntaus. Lapsen tukemista sekä itsetunnon ja omanarvontunnon kehittämistä pidettiin tärkeinä, ja lapsen tuli kasvaa yksilöksi, joka luottaa omaan osaamiseensa ja kykyihinsä. Lapsuus nähtiin merkittävänä vaiheena, jolloin kehittyvät vastuuntunto ja jokapäiväisen elämän toimissa tarvittavien taitojen oppiminen. Ohjaus ja opettaminen jäivät selvästi taka-alalle.

1990-luvun kirjoista alkaakin välittyä esteettisiä lähtöasetelmiä. Virpi Pekkalan (1990) ensikirjojen *Missä on tutti?* ja *Missä on leppäkerttu?* kuvituksellisesti hauska ”ryöimjän perspektiivi” viittaa vahvasti vauvalukijakuntaan. Kirjan päähenkilönä on vauva, ja kerrontaa ja kuvitusta luonnehtii herttaisuus. Esteettistä sävyä on Maileena Kurkisen *Aa tuuti lasta* (1990): Kirjan kannessa Nukkumatti taluttaa haukottelevaa lasta. Tarina jatkaa tuttua tuutulaulua ”Aa tuuti lasta, kissa tuli vastaan” ja päättyy siihen, kun lasta kiikutetaan. Lumoava kirja syntyy kansanrunouden hengessä ilman opetusintentoja. Sama laulun ja tarinan yhdistämisen idea on kirjassa *Aa aa Heikki* (1990).

1–5-vuotiaille suunnatussa Napero-sarjassa (1991) ilmestyivät Marjukka Aarnion *Väreileikki*, Mika Launiksen *Repu on metsästyskoira* ja *Repu on pelimannikoira*, Puppri Mäenpään *Nalle soittaa*, Angela Oker-Blomin *Hupsis* ja Kristina Segercrantzin *Niporava nikkaroi*. Pahvikirjoissa ei ole tekstiä, ja kuvitusta luonnehtivat kepeys ja huumori. Aarnion *Kynäleikissä* (1992) yhdistyvät esteettiset, ja kuin huomaamatta, myös opetukselliset päämäärät: Seepra piirtää kaverilleen raitoja, dalmatialainen pudottaa paperille mustetäpliä ja harakka piirtää kynällä harakanvarpaita. Yksiväritaustalle piirretyt kuvat pienine yksityiskohtineen antavat lukijalle mahdollisuuksia henkilökohtaisiin oivalluksiin. Niukka värimaailma luo tyylyttelyn tuntua. Tiivistetysti, 90-luvun ensikirjojen hahmot kokeilevat ja askaroivat itsenäisesti monenlaista kivaa.

2000-luvun monitaiteiset yhteiset hetket

Suomi liittyi Euroopan Unioniin vuonna 1995, jonka myötä kansainväliset teemat alkoivat korostua, etenkin 2000-luvulla, monin tavoin ja eri aloilla. Terveysteen ja hyvinvointiin, ja sitä kautta myös perheisiin, liittyvää tutkimusta ja kehittämistyötä tehtiin EU:n tasolla. Hyvinvointitutkimus nousi keskiöön. Positiivinen terveystietäminen perustui systemaattiseen teoriaan, ja sen mukaan voimavaranäkökulma, samoin kuin ihmisen koherenssin tunne suhteessa omaan hyvinvointiin, olivat keskeisiä määrittäjiä. (Sihto ym. 2013.) Perhetyö ja perheen tukeminen alkoivat kehittyä, ja erilaisia kokeilevia toiminnallisia hankkeita nousi eri puolille maata. Perheiden tukemisessa siirryttiin ennaltaehkäisevään toimintaan (Hovi-Pulsa 2011).

Varhainen ennakointi ja puuttuminen, ennakoivat työotteet sekä pedagoginen ennakointi tulivat käsitteinä esille (Eriksson & Arnkil 2005). Näillä tarkoitettiin herkistymistä lapsen ja perheiden avuntarpeelle esimerkiksi neuvoloissa, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Korostettiin varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä lapsen kehityksessä, ja sitä, että tuki tulee liian myöhään, mikäli se aloitetaan vasta kouluiässä.

Tällä vuosikymmenellä ensikirjat onkin kehitetty aikuisen ja pienokaisen yhteisiin hetkiin ja varhaiseen vuorovaikutukseen. Läheisessä yhdessäolossa vanhempi samalla auttaa lasta oppimaan itsestään ja omista tunteistaan. Näin luodaan vastavuoroisuuden kautta pohjaa myös itsesäätelylle. Ensikirjat rohkaisevat vanhempia luontevaan, iloa tuottavaan kommunikointiin. Vanhemman emotionaalinen saatavilla olo tarjoaa perustan vauvan mielen kehitykselle ja sosiaaliselle kasvulle sekä määrittää vauvalle sosiaalisen vuorovaikutuksen rajoja. Aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta ja yhteyttä nostetaan, mutta myös estetiikka on otettu voimakkaasti esiin niin, että kuvat ja tekstit voivat olla monimutkaisempia.

Osmo Pennan kuvittama ja Mirjam Kallandin yhdessä Raisa Cacciatoren kanssa kirjoittama *Syliseikkailu* (2001) on ensikirja vanhempien ja lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen. Vanhemmille on suunnattu lyhyt kuvaus vauvan maailmasta. Pienelle lapselle kirja tarjoaa verraten pelkistettyjä, värikkäitä ja hauskoja kuvia. Kirjanen inspiroi vanhempia jutustelemaan ja olemaan pienen lapsen kanssa sylikkään. Sarjaa jatkavat *Tai-katanssi* (2004), jossa ollaan motoristen taitojen parissa, ja *Rymyretki* (2005), joka pohjaa Väestöliiton Miehen Aika ja Perheverkko -toiminnoista saatuihin kokemuksiin ja asiantuntemukseen. Vanhemmille annetaan esimerkkejä siitä, miten lasta voidaan auttaa tuntemaan, arvostamaan ja rakastamaan itseään. Esimerkkinä on vaikkapa sivu, jossa on piirros kädestä ja lyhyt kommentti:

"Katso vauvaa silmiin ja silitä häntä vahvoin vedoin pääläeltä käsiä ja kylkiä pitkin jalkoihin. Älä unohda selkää. Hieronta saa vauvasi tuntemaan itsensä kokonaiseksi ja hyväksi." (Penna, Mäkelä, Hyvärinen & Cacciatore 2005.)

Tässä ensikirjassa vanhemmalle annetaan ideoita siihen, mitä voisivat tarkoittaa itsetunnon tukeminen ja tunteiden peilaaminen. Pennan, Komsin, Hyvärisen ja Cacciatoren kirjassa *Ihanat ipanat* (2008) tarkennetaan itsetuntemusta tutustumalla vauvojen erilaisiin temperamentteihin.

Heti 2000-luvun alussa ilmestyivät Jaana Reinikaisen *Hip Hop Hei* -sarjan kolme pahvikirjaa. Kirjojen eläinhahmot kuuluvat tekijän suunnittelemaan mallistoon, ja kirja on yhdenlainen muunnos perinteisestä kangaskirjasta, joka vauvakirjana on suosittu sen pestävyyden ja kestävyuden vuoksi. Nyt tosin kuvat ovat oikeasti pahvisia, mutta kuvakerronnan originaalit ovat kangasmallistoa. Kirjan lopusta löytyvät kokoavat vuorovaikutukselliset kysymykset, mitä lapsi kirjasta muistaa; kun lapsi tulkitsee kuvaa ja

tarinaa, hän samanaikaisesti tuo esiin kertomisen taitojaan, sanavarastoaan ja ymmärrystä ja muita tärkeitä aivoalueiden aktivoitumiseen kuuluvia toimintoja (vrt. Smidt 2012; Kümmerling-Meibauer 2011, 1–9).

Perinteistä kuvallista ilmaisua rikotaan myös Raili Mikkasen *Laulavissa varpaissa* (2002), jossa tutustutaan mielikuvitusvarpasiin runoin ja revityn paperin tekniikkaa hyödyntävin kuvituksin. Musiikinalkeita lapsille tarjotaan Riitta Korpelan ja Ulla Vaa-jakallion *Titi-Nallen koko perhe* (2002) ensikatselukirjassa. Hilka-Liisa Vuoren *Hyrinähetkessä* (2007) vauva saa nähdä värikkäitä, pienin yksityiskohdin koristeltuja kuvia. Teksti on suunnattu aikuiselle, joka laulaa lapselle vokaaleja, hyristelee, porisee ja toteuttaa muuta pientä aktiviteettia. Kirjan alussa sikiölle puhutaan vatsakummun lävitse, synnytyksessä päästellään matalaa ääntä. Tässä toteutetaan Saxtonin (2010) ajatusta siitä, kuinka kielen kehittyminen alkaa jo ennen lapsen syntymää, kun lapsen aivot ovat vastaanottavaisia äänille ja ihmisen puheelle jo kohdussa. Hyrinähetkessä vauvaa voidaan hieroa ja vauvan nimeä laulaa. Kirjan lopussa kannustetaan ottamaan tavaksi oma tuutulaulu.

Lorut voidaan kokea kosketuksen, äänen ja sanan yhteydestä, viihdytyksestä ja hoivasta, ja siitä, mitä äiti ja isä leikkiessään lapsen kanssa tuottavat. Leikittelyä on Kirsi Kunnaksen ensikirjan *Tiitiäisen runolelussa* (2002). Runot on koottu tekijän aiemmista kirjoista, kuten *Tiitiäisen satupuusta* (1956), ja humoristisen kuvituksen on tehnyt Christel Rönns. Ensikirjassa on loruja hellittelyyn, taputteluun, silittelyyn, köröttelyyn ja hyppyttelyleikkeihin. Leikkilinjoilla ollaan myös Tittamari Marttisen ja Anne Peltolan *Iloisessa lorutoukassa* (2007): se sisältää runoja, joissa itsessään ovat ikään kuin ohjeet siitä, kuinka loru voidaan yhdessä leikkiä tai toiminnallistaa. Lorutoukassa puhistaan tyynyyn, painellaan nenää ja katsellaan mielikuvituseläimiä.

Vuosi 2010 jatkaa varhaisen vuorovaikutuksen teemaa

Vuosikymmen on vasta aluillaan, eikä voida puhua koko vuosikymmenen ensikirjojen kirjallisuudesta. Voidaan ainoastaan olettaa ja herkistyä lasten, perheiden ja vanhemmuuden tukemisen teemoille. Tutkimuksen alueella ovat nousseet viime aikoina vahvasti esille lapsen tukeminen, lapsen äänen kuuleminen ja lapsen näkeminen vahvemmin olevana, toimivana ja aktiivisena. Lapsuus ei ole odottamista, vaan olemista oman elämänsä agenttina. Tämä näkökulma heijastuu sekä tutkimuksessa että kasvatusajattelussa eri sektoreilla (Gretschel & Kiilakoski 2012; Kronqvist & Kumpulainen 2011; Kumpulainen ym. 2010). Perheiden monimuotoisuus on toinen nouseva teema, joka kuvastaa alkanutta vuosikymmentä.

2000-lukua luonnehtii vahva emotionaalisen läsnäolon ja kiintymyksen korostaminen pienen lapsen kehityksen tukemisessa. Kiintymysteoria oli alun perin kehittynyt 1949- ja 50-luvuilla, kun Euroopassa oli paljon lapsia, jotka olivat menettäneet joko toisen tai

molemmat vanhempansa sodassa. Havaittiin, että lapsilla kehittyi jo varhain erityislaatuinen side häntä eniten hoitavaan nk. primäärihoitajaan. Kiintymysteorian kehittäjiä olivat John Bowlby ja Mary Answorth. Heidän mukaansa vauva on valmis aloittamaan uuden oppimisen vasta sitten, kun hänelle on luotu turvallinen ympäristö (Hughes 2001, 87–90). Vaikka varhaiset kiintymyssuhdeteoriat korostivatkin äidin ensisijaisuutta kasvattajana, on ”uusi isyys” ja siihen liittyvä keskustelu ja tutkimus vahvistanut isän merkitystä vahvana tunne-kiintymyskohteena (Alasuutari 2003, 19–20). Varhainen suhde, puuhastelu lapsen kanssa ja ensikirjan katseleminen yhdessä luonnistuvat niin äidiltä kuin isältä. Jaettu vanhemmuus onkin 2010-luvulle tyypillinen lapsiperheen toimintatapa.

Varhaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu paljon näkymätöntä. Alussa vauva ei ole tietoinen sisäisistä tiloistaan, mutta hän oppii itsestään havainnoimalla sitä, miten vanhempi häneen reagoi, ja miten vanhempi peilaa takaisin lapsen kommunikointia vaikkapa ensikirjan äärellä. Vuorovaikutusta primäärin kiintymyskohteen kanssa voidaan kuvata kotina, ja sitä kuvastaa ehkä parhaiten nk. PACE-asetus: leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia (playfulness, acceptance, curiosity, empathy). Kun pienokainen on ensimmäisten kuukausien ja vuosien aikana saanut kokea leikillisyyttä, hauskoja ilon ja naurun sävyttämiä hetkiä vuorovaikutuksessa, hän oppii säätelemään myönteisiä tunteitaan, laajentamaan huomiotaan ja löytämään itsessään myönteisiä piirteitä (Hughes 2001, 91).

Vuotta 2010 luonnehtii ensikirjan taustalle kerätty moniammatillinen tekijäjoukko, jossa on mukana lapsen kehityksen tutkijoita. Esimerkiksi Pieni päivästäde (2010) on tehty erityisesti tukemaan perheitä, joihin on syntynyt vauva, jolla on jokin poikkeava ominaisuus tai piirre. Taustalla on ajatus, että vanhemmuutta voidaan vahvistaa mahdollisimman varhain.

”Kirja tähdentää vauvan roolia uutena perheenjäsenenä ja vauvana erityispiirteistä tai oireista riippumatta. Perhettä kannustetaan hyväksymään vauvansa, arvostamaan lastaan sellaisena kuin hän on.” (Cacciatore ym. 2010.)

Tälle vuosikymmenelle tullessa ensikirjoja myös luokitellaan selkeästi oppimateriaaleiksi. Tällainen on esimerkiksi Heikki Niskan ja Ville Granrothin kantokahvallinen Taikakissan värit (2010). Formaattistaan huolimatta kirja sopii myös yli 3-vuotiaille.

Kootusti

Ensikirja lastenkirjallisuuden alagenrenä käsittää rajattuja piirteitä, etenkin muodollista yhteneväisyyttä. Eri vuosikymmeninä julkaistuista kirjoista löytyy sisällöllisiä eroja. Ensikirjat kertovatkin siitä, mitä lapsen halutaan omaksuvan. 2000-luvulta lähtien ensikirjan tekijöinä ovat mukana myös lasten kehityksen asiantuntijat. Kiinnostavaa ja kuvaavaa ajalle on, että asiantuntijoiden osaaminen tuodaan nyt lähelle lasta ja per-

hettä, kun ensikirjojen välityksellä annetaan tukea ja opastusta vanhemman ja lapsen tavalle olla yhdessä lähekkäin.

2010-vuosikymmen näyttää olevan voimakasta teknologian aikakautta, ja lapsen halutaan oppivan eri asioita kuin vaikkapa 70-luvun maaltamuuton, kaupungistumisen ja teollistumisen kaudella. Asiapitoisten ja realististen kirjojen lisäksi sisällöissä on mielikuvitusta ja fantasiaa. Etenkin viimeisten kahden vuosikymmenen aikana ilmestyneissä ns. vuorovaikutuksellisissa vauvakirjoissa näkyy myös voimakkaammin taiteellisia päämääriä.

Ensikirjojen aiheet nousevat lapsen kokemusmaailmasta: voidaan tutkia arjen tavaroita ja niihin sisältyviä käsitteitä. Eläimet on suosittu aihepiiri. Kirjan kerronta on sävyllään myönteistä. Osassa ideana on esittää pienelle sopiva tarina ja osassa on jonkinlainen opetus. Aikuiselle kohdennetut pedagogiset ohjeet sekä leikitys- ja laulatusvinkit opastavat, kuinka ollaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Uusimmissa kirjoissa voi olla materiaaleiltaan erilaisia koskettelupintoja, avautuvia luokkua, liikuteltavia muotoja, heijastavia pintoja, jopa palapelejä – näin etenkin uudemmissa muumi-tuotteissa, jotka eivät enää ole Tove Janssonin tekemiä.

Kotimainen lastenkirjallisuus kiinnittyy tiiviisti lapsen elämänpiiriin ja arkeen, jolloin se ei ole yhteiskunnasta irrallaan oleva asia (Suojala & Karjalainen 2001, 6). Eri vuosikymmeninä ilmestyneet ensikirjat hahmottavat aikansa ajatuksia ja ideologioita virtauksia. Viime vuosikymmenien kasvatusohjeissa korostuu pedagogis-psykologinen orientaatio (Tähtinen 2002), mikä näkyy myös ajanjakson ensikirjoissa.

Pohdinta

Artikkelissa on käsitelty tutkimuskysymystä, millainen Suomessa ilmestynyt ensikirja 1970–2010-luvuilla on. Ilmestyneistä ensikirjoista on koottu yleisiä suuntauksia ja nostettu eri vuosikymmeniltä näitä poimintoina kuvaamaan. Ensikirjojen sisältöjä on linkitetty ensimmäiseen alaongelmaan lapsen kielen kehityksestä ja vuorovaikutustaidoista. Toisessa alaongelmassa ensikirjoja on peilattu eri vuosikymmenien kasvatuksellisiin trendeihin.

Artikkelissa on tehty yhteenvetoa tietokannoista löytyneistä, Suomessa ilmestyneistä suomenkielisistä ensikirjoista. Kirjaston tietokannoissa ensikirjanimikettä ei oltu juurikaan käytetty ja genrenä nimikkeitä oli kuvattu vaihtelevin kriteerein. Nämä kirjat on käyty läpi sillä periaatteella, että näistä löytyi tarpeeksi yhteneväisiä piirteitä, kuten pahviformaatti, lapsen käteen sopiva koko, pieni sivumäärä, yksinkertainen kuvitus,

tekstitys/tekstittömyys sekä ajatus kohderyhmästä. Löytyi myös formaatista poikkeavia ensikirjoja, kuten erilaisia materiaaleja, magneettikuvia, palapelejä, vedettäviä ja avautuvia luukkuja ja minikokoisia kirjaboxeja. Tällaiset jätin artikkelissani kokonaan käsittelemättä.

Kustantajat julkaisivat ensikirjoja usein sarjoina. Paljon löytyi kirjoja, joissa tekijä- ja kustannustiedot olivat puutteelliset, osasta ne puuttuivat kokonaan. Ainoastaan muutamissa esikirjoissa tekijänimet olivat etukannessa. Oma hankaluutensa olivat puutteellisesti kirjatut tiedot niin kirjoissa itsessään kuin tietokannoissa. Aina ei ollut mahdollista tietää, oliko kirja käännös vai kotimaista tuotantoa.

Artikkelini kohteena ovat ensikirjat ja niiden mahdollinen tarinasisältö, joka on ikään kuin reaali maailman asemassa, ja kirjallisuutta voidaan analysoida reaali maailman heijastajana. Yhteenvedona voidaan todeta, että ensikirja lastenkirjallisuuden genrenä käsittää rajattuja piirteitä, mutta etenkin muodollisesta yhteneväisyydestään huolimatta eri vuosikymmeninä julkaistuista kirjoista löytyy sisällöllisiä eroja. Suuressa osassa kirjoista oli selkeä opetuksellinen funktio: löytyi esineiden, olentojen ja aktiviteettien nimeämistä. On eri teemoja, kuten ilmeiden ja tunteiden opettelemista, suomalaisia eläimiä, kellon- ja vuodenaikojen hahmottamista, autokirjoja, ja jokaiselle pienokaiselle tärkeitä virstanpylväitä selvitä arjen askareista. Erityisen suosittuja kuvauskohteita olivat eläimet ja leikkivälineet. Suosittuja olivat myös lapsen arkeen liittyvät esineet ja käsitteet, kuin myös perhe- ja vertaissuhteet. Osassa kuvituksena olivat valokuvat.

Artikkelissa on esitetty jokaiselta vuosikymmeneltä esimerkein jotain leimaa-antavaa. Kirjallisuudentutkimuksen kentällä ensikirjojen tekijöistä kirjoitetaan laajemmin ensimmäistä kertaa. Lapsille kohdennetut kirjat ja näiden parissa vietetyt jaetut lukuhetket voivat tutkimusten mukaan edistää kielellistä kehitystä ja lukemaan oppimista. Ensikirjat ja näiden sisältämä kasvatuksellinen ajattelu ja pedagogia on kohdennettu etupäässä 3–36 kuukauden ikäisille pienokaisille. Arjen keskeltä nousevat tarinat ovat kuin episodeja kirjoista, joita lapsi alkaa itsekin lukea aluksi kuvista ja sittemmin lukemaan opettelevien kirjoista.

Lapsen varhaisella tutustuttamisella kirjoihin ja hänen opettamisensa viihtymään kirjojen parissa – päivittäisenä aktiviteettina ensi kuukausista lähtien – on tutkimusten mukaan merkittäviä vaikutuksia hänen älylliselle ja emotionaaliselle kehitykselle. Pienokaisen kanssa jaettu lukemisen hetki voi olla startti elämänmittaiselle ”aivojumppalle”. Lapsi tulee vastaanottavaiseksi uusille asioille, oppimiselle. Viimeaikaiset tutkimukset (Meltzoff, Kuhl, Movellan & Sejnowski 2009; Kendeou, van den Broeck, White & Lynch 2009; Curby, Rimm-Kaufman & Ponitz 2009; Marley & Szabo 2010) kertovat lapsen kyvystä omaksua lukemisen ja kirjoittamisen taitoja; vaikka nämä opitaan ja

näitä aktiivisesti harjoitellaan yleensä kouluvuosina, etenkin alaluokilla, paljon on pitänyt tapahtua ennen tätä.

Farrar, Johnson, Tompkins, Easterd, Zilsi-Medus ja Beningno (2009) käsittelevät kielen ja mielen (theory of mind, ToM) välisiä yhteyksiä lapsen kielen erityisvaikeuksissa (specific language impairments, SLI). Heidän mielestään on strategioita, joiden kautta opettajat ja kliinikot voisivat kehittää lapsen kielellisiä kykyjä. ToM-harjoitteita voitaisiin sisällyttää tarinoihin: niissä olisi sellaista sanastoa, kielioppia ja morfologiaa, jotka parantavat kielellisiä kykyjä. He kysyvätkin, miksei tarinoita hyödynnettäisi niin varhain kuin mahdollista. Vaikuttavathan lasten kielelliset valmiudet heidän kognitiivisiin kykyihin myös sosiaalisissa tilanteissa, jolloin ne ovat merkittäviä vertaissuhteissa.

Lapsi tutustuu varhaisvuosinaan etenkin kuvakirjagenreen. Kuvakirjoissa käsitellään lapselle tärkeitä, ajankohtaisiakin aiheita. Näiden kautta lapsi voi tutustua erilaisiin tapoihin toimia ja olla olemassa. Ei olekaan yhdentekevää, mitä kirjoja lapselle luetaan. Lapselle voidaan luoda oma kirjahistoria, joka alkaa jo syntymästä. Hienoa onkin, että maassamme on myös päiväkoteja, joissa saa kirjallisuuspainotteista varhaiskasvatusta (ks. Luoto & Luoto 2001). Pienellä lapsella on oikeus saada kosketus kirjojen maailmaan ensikirjojen kautta.

Kiitokset

Kiitän dosentti Eeva-Liisa Kronqvistia asiantuntemuksesta psykologian ja kasvatuksen historian alalla.

Lähteet

- Ahola, S. (2013). Lukupiirien aika. Helsinki: BTJ-Finland Oy, Avain.
- Alasuutari, M. (2003). Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Aro, T. (2002). Kummi 1. Luetun ymmärtämisen teoriaa ja harjoituksia. JKL: Niilo Mäki Instituutti.
- Bengtsson, N. (2013). Elävät aakkoset. Lasten ja nuorten käännytietokirjallisuuden historia 1600–1800-luvuilla. Helsinki: Avain.
- Berthelsen, D., Matthews, J., Hackworth, N., Nicholson, J. & Cann, W. (2011). Bring in Evidence to Practice: Designing an Early Language and Literacy Intervention for Parents with Young Children. Konferenssiesitys Ecerassa Genevessä 16.9.2011.
- Bradley, D. H. & Pottle, P. R. (2001). Supporting Emergent Writers through On-the-Spot Conferencing and Publishing. *Young Children* May, 20–27.
- Brooks, P. J. & Kempe, V. (2012). Language development. West Sussex: British Psychological Society and John Wiley & Sons Ltd.

- Bus, A. G. (2003). Joint Caregiver-Child Storybook Reading: A Route to Literacy Development. Teoksessa S. B. Neuman & D. K. Dickinson (toim.) *Handbook of Early Literacy Research Volume 1*. (s. 179–191). New York–London: The Guilford Press.
- Curby T.W., Rimm-Kaufman, S.E. & Ponitz, C. C. (2009). Teacher-Child Interactions and Children's Achievement Trajectories Across Kindergarten and First Grade. *Journal of Educational Psychology* 101(4), 912–925.
- Dahlström, M. (2005). Kuvakirja. Barnboksbildens Vänner -yhdistys. Teoksessa B. Arell & B. Flensburg (toim.) *Satua ja totta. Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituksia: finländska och svenska barnboksillustrationer* (s. 11–21). Helsinki: Helsingin kaupungin taidemuseo.
- Doman, G. (1991/1964). Miten opetan pienen lapseni lukemaan. Lempeä vallankumous. Helsinki: Wsoy.
- Eriksson, E. & Arnkil, T. (2005). Huoli puheeksi: Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Stakes.
- Fritze, S. (2005). *Satua ja totta. Suomalaisia ja ruotsalaisia lastenkirjakuvituksia*. Helsingin kaupungin taidemuseo.
- Gretschén, A. & Kiilakoski, T. (toim.). 2012. *Demokratia-oppitunti – lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Heinimaa, E. (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön* (s. 142–163). Helsinki: Lasten Keskus.
- Heinonen, S.-L. (2000). Ilmaisuleikit tarinan talossa. Analyysi ja tulkinta lastentarhanopettajan pedagogisesta toiminnasta varhaiskasvatuksen draaman opetuksessa. Tampere: TAJU, Tampereen yliopiston julkaisujen myynti.
- Heinonen, S.-L. (2001). Sanataide oppimisen ja leikin innoittajana. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön* (s. 201–213). Helsinki: Lasten Keskus.
- Heinäälä, T., Jantunen, K., Kalpio, E. & Pakarinen, A. (1996). Sadun merkitys lapselle. Teoksessa T. Jantunen & P. Rönneberg (toim.) *Anna lapsen leikkiä. Kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä*. Jyväskylä: Atena.
- Hovi-Pulsa, R. (2011). *Arkilähtöinen perhetyö. Lisensiaatintutkimus*. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto.
- Hughes, D. (2001). *Kiintymyskeskeinen vanhemmuus*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hurme, V. (2006). Katselukirjat: merkkikieltä pienille lapsille. *Tyyris tyllerö* 27(3), 9–15.
- Kalela, J. (2000). *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalland, M. (2011). Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) *Varhaiset tunnesuhteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOY.
- Karasma, K. & Suvilehto, P. (2014). *Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma*. Helsinki: Avain.
- Kendeou, P., van den Broeck, P., White, M. J. & Lynch, J. S. (2009). Predicting reading comprehension in early elementary school: The independent contributions of oral language and decoding skills. *Journal of educational psychology* 101(4), 765–778.
- Korhonen A. & Sukula, S. (2004). *Vauvaperhetyö, Opetus 2000*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Korkeamäki, R-L. (2011). Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristöissä. Teoksessa M. Nurmi-laakso & A. Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa (s. 42–52). Helsinki: Unigrafia Oy – yliopistopaino.
- Koskimies, P. (2014). Koskimiehen lähdetieto sivulla www.sanomamagazines.fi/ Luettu 6.2.2014.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). Reading Images. The Grammar of Visual Design. New York: Routledge.
- Kronqvist, E-L. & Kumpulainen, K. (2011). Lapsuuden oppimisympäristöt: eheä polku varhaiskasvatuksesta kouluun. Helsinki: WSOY.
- Kumpulainen, K. Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J & Rajala, A. (2010). Oppimisen sillat: kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: CICERO Learning, Helsingin yliopisto.
- Kümmerling-Meibauer, B. (2011). Emergent Literacy: Children's Books from 0 to 3. Kümmerling-Meibauer (Ed). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kümmerling-Meibauer, B. & Meibauer, J. (2005). First books. Early concept. Early concept books. *The lion and the unicorn* 29, 324–347.
- Laakso, M-L. (2003). Esikielellinen vuorovaikutus ja kommunikointi. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen & R. Ketonen (toim.) Joko se puhuu? Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa (s. 20–47) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lampi, L. (1981). Lorusta lukuhetkeen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton P-julkaisusarja n:o 10.
- Lehikoinen, T. (2007). Runo puheena ja runon puhujat. Teoksessa S. Kainulainen, K. Kesonen & K. Lummaa (toim.) Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin (s. 213–237) Tampere: Vastapaino.
- Lipponen, U. (2001). Kansanomainen viihdytys- ja hoivaperinne Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön (s. 86–122). Helsinki: Lasten Keskus.
- Lujala, E. (2007). Lastentarhatyö, kansanopetuksen osa ja kotikasvatuksen tuki—toiminnan päämäärät ja toteutuminen Pohjois-Suomessa 1800-luvun lopulta vuoteen 1938. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis, Series E. Scientiae Rerum Socialium, 89.
- Luoto, T. & Luoto, S. (2001). Satu ja tarina elää päiväkodissa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön (s. 184–200). Helsinki: Lasten Keskus.
- Lyytinen, P. & Lyytinen, H. (2003). Tiedollinen kehitys lapsuudessa. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle (s. 87–120). Helsinki: Wsoy.
- Majander, M. (2002). Periodisointi, nimeäminen, historiakäsitys. *Tieteessä tapahtuu* s. 15-18. www.tieteessatapahtuu.fi/025/Majander.pdf/ Luettu 1.3.2014
- Marjanen, K. (2009). The belly-button chord. Connections of pre- and postnatal connections education with early mother-child interaction. *Jyväskylä studies in humanities*, 130. Väitöskirja.

- Marjanen, K. (2011). Pre- and postnatal music education for mother-child interaction and attachment. Ecera-konferenssiesitys Genevessä 16. 9. 2011. University of Helsinki.
- Marley, S. C. & Szabo, Z. (2010). Improving children's listening comprehension with a manipulation strategy. *The journal of educational research*, 103:227–238.
- Meltzoff, A. N., Kuhn, P. K., Movellan, J. & Sejnowski, T. J. (2009). Foundations for a new science of learning. *Science* 325:284–288.
- Mikkonen, K. (2003). Lukeminen tulkintana. Teoksessa O. Alanko & T. Käkelä-Puumala (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä (s. 64–90). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, J. (2011). Suositut lastenkirjat rikkovat rajoja. Topeliuksen tekstit kaikkien aikojen menestys. Teoksessa T. Korolainen ja A. Kanerva (toim.) Satusaappaat ja runopilli. Onnimanin artikkelia 1978–2008 (s. 12–17). Tampere: Lastenkirjainstituutti.
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2003). How picturebooks work. NY/London: Garland Publishing.
- Ninio, A. (1983). Joint bookreading as a multiple vocabulary acquisition device. *Developmental Psychology*, 19, 445–451.
- Nurmilaakso, M. (2011). Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa M. Nurmilaakso ja A-L. Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa (s. 31–41). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perry, P. D. (2002). Childhood experience and the expressions of genetic potential: What childhood neglect tells us about nature and nurture. *Brain and Mind* 3(1)79–100.
- Pulkkinen, L. (1979). Kotikasvatuksen psykologia. Helsinki: Gummerus.
- Pulkkinen, L. (1981). Kotikasvatuksen psykologia. Helsinki: Gummerus.
- Pulkkinen, L. (1984). Nuoret ja kotikasvatus. Helsinki: Otava.
- Pulkkinen, L. (1996). Sosiaalinen kehitys lapsuudessa ja nuoruudessa. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena.
- Puroila, A-M. & Estola, E. (2012) Lapsen hyvä elämä? Päiväkoti- ja pienten kertomusten äärelä. *Journal of Early Childhood Education Research* 181, 22–43.
- Sarmavuori, K. (2011). Opi ja ohjaa lukemista. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Saxton, M. (2010). Child Language: Acquisition and Development. London: Sage.
- Sihto, M., Palosuo, H., Topo, P., Vuorenkoski, L. & Leppo, K. (toim.). 2013. Terveystieteiden perusta ja käytännöt. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Smidt, S. (2012). Reading the world. Staffordshire: Trentham Books.
- Snow, C.E., & Goldfield, B. (1983). Turn the page please: Situation specific language learning. *Journal of Child Language* 10, 551–570.
- Suojala, M. & Karjalainen, M. (2001). Johdanto. Teoksessa M. Suojala ja M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön (s. 5–8). Helsinki: Lasten Keskus.
- Suvilehto, P. (2010). Vauvasanataide on rakkautta. *Onnimanni* 2:4–7.
- Takala M., Nummenmaa T., Kauranne U. & Takala A. (1960). Child-rearing practices and atti-

tudes as measured by different techniques. Jyväskylä: Jyväskylän Kasvatusopillisen korkeakoulun julkaisuja.

- Taylor, J. B., Branscombe, N. A., Burcham, J. G. & Land, L. (2011). *Beyond Early Literacy. A Balanced Approach to Developing the Whole Child*. New York & London: Routledge.
- Trevarthen, C. (2001). Intrinsic motives for companionship in understanding: their origin, development, and significance for infant mental health. *Infant Mental Health Journal* 22, 95–131.
- Tähtinen, J. (1992). Miten kasvattaa pikkulapsia? Kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Julkaisusarja A:157.
- Vaijärvi, K. (1983). Vauvan paras tavara. *Tyyris tyllerö* 3:2–17.
- Virtanen, V. (2006a). Äitiysavustuspakkauksen ensikirjat–Perheen ja sukupuolen teatteria kuvissa ja teksteissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Virtanen, V. (2006b). Pallerosta rymyretkeen: äitiyspakkauksen kirjat muokkaavat käsityksiä lastenkirjallisuudesta. *Onnimanni* 2:31–33, 35.
- Whitehead, M. R. (2004/1990). *Language and literacy in the early years*. London: Sage.
- From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development (2000). Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development. J. P. Shonkoff and D. A. Phillips (Eds). Board on Children, Youth, and Families. National Research Council and Institute of Medicine. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Pieni suuri maailma (2003). Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. L. Huhtala, K. Grönn, I. Loivamaa ja M. Laukka (toim.). Helsinki: Tammi.

Aineisto

- Aarnio, M. (1991). *Värileikki*. Helsinki: Wsoy.
- Aarnio, M. (1992). *Kynäleikki*. Helsinki: Wsoy.
- Bernard, A. (2004). *Pienten lasten kuvakirja*. Helsinki: Satukustannus.
- Cacciatore, R., Penna, O., Ingman-Friberg, S., Hyvärinen, L. & Friberg-Hommas, M., (2010). *Pieni päiväsäde*. Helsinki: Wsoy.
- Ero, E. A. (1979). *Eläinystävämme*. Helsinki: Paletti.
- Ero, E. A. (1977). *Pikku ystävämmme*. Helsinki: Paletti.
- Gliori, D. (1999). *Karjuherra sanoo: Kutitan sinua*. Suomennos Terhi Leskinen. Karkkila: kustannus-Mäkelä.
- Harjanne, M. (1978). *Minä olen Minttu*. Helsinki: Wsoy.
- Harjanne, M. (1980). *Meidän vauva*. Helsinki: Wsoy
- Harjanne, M. (1980). *Meidän vauva osaa jo*. Helsinki: Wsoy

- Harjanne, M. (1981). Meidän vauvan ystävät. Helsinki: Wsoy
- Harjanne, M. (1981). Meidän vauva leikkii. Helsinki: Wsoy
- Helakisa, K. & Karma, M. (1979). Pallero: kuvia ja loruja kaikkein pienimmille ja heidän vanhemmilleen. Helsinki: Lääkintöhallitus.
- Hill, E. (2005). Puppe uimarannalla. Helsinki: Otava.
- Kivinen, K., Poivaara, A. & Tauriala, A. (1974). Mama. Ensikirja 1. Helsinki: Gummerus.
- Kivinen, K., Poivaara, A. & Tauriala, A. (1974). Papa. Ensikirja 2. Helsinki: Gummerus.
- Kivinen, K., Poivaara, A. & Tauriala, A. (1974). Nana. Ensikirja 3. Helsinki: Gummerus.
- Kivinen, K., Poivaara, A. & Tauriala, A. (1974). Vava. Ensikirja 4. Helsinki: Gummerus.
- Korpela, R. & Vaajakallio, U. (2002). Titi-Nallen koko perhe. Helsinki: Kirjalito.
- Koskimies, P. (1987/1968). Pupu Tupuna vauvana. Helsinki: Sanoma. (Ei kustannustietoja)
- Koskimies, P. (1990). Pupu Tupuna leikkii. Helsinki: Sanomamagazines. (Ei kustannustietoja)
- Kunnas, K. (1956). Tiitiäisen satupuu. Helsinki: Wsoy.
- Kunnas, K. (2002). Tiitiäisen runolelu. Helsinki: Wsoy.
- Kurkinen, M. (1990). Aa tuuti lasta. Helsinki: Gummerus Carlsen.
- Kurkinen, M. (1990). Aa aa Heikki. Helsinki: Gummerus Carlsen.
- Launis, M. (1991). Repu on pelimannikoira. Helsinki: Wsoy.
- Launis, M. (1991). Repu on metsästyskoira. Helsinki: Wsoy.
- Missä on leppäkerttu (1990). Tekstin toimittanut Päivi Lankinen. Helsinki: Gummerus Carlsen.
- Marttinen, T. & Peltola, A. (2008). Iloinen lorutoukka. Kärkölä: Pieni Karhu.
- Mikkanen, R. (2002). Laulavat varpaat. Helsinki: Tammi.
- Mäenpää, P. (1991). Nalle soittaa. Helsinki: Wsoy.
- Oker-Blom, A. (1991). Hupsis. Helsinki: Wsoy.
- Pekkala, V. G. (1990). Missä on tutti? Helsinki: Gummerus Carlsen.
- Penna, O., Komsu, N., Hyvärinen, L. & Cacciatore, R. (2008). Ihanat ipanat. Temperamenttikirja. Helsinki: Wsoy.
- Penna, O., Kalland, M., Hyvärinen, L. & Cacciatore, R. (2000). Syliseikkailu. Helsinki: Wsoy.
- Penna, O., Mäkelä, J., Hyvärinen, L. & Cacciatore, R. (2005). Rymyretki. Helsinki: Wsoy.
- Penna, O., Hyvärinen, L., Cacciatore, R. & Brotherus, M. (2004). Taikatanssi. Helsinki: Wsoy.

- Reinikainen, J. (2002). Hip, hop, hei. Helsinki: Wsoy.
- Reinikainen, J. (2002). Hip, hop ollaan kotona. Helsinki: Wsoy.
- Reinikainen, J. (2003). Hip, hop, hei nyt puetaan. Helsinki: Wsoy.
- S(G)age (1979). Unikuvia. Katselukirja eri ilmeistä. Helsinki: Paletti.
- Seegercrantz, K. (1991). Nipa-orava nikkaroi. Helsinki: Wsoy.
- Suomalaisia eläimiä. (1993). 2. painos. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1974). Valtterin puuhat. Helsinki: Gummerus.
- Tauriala, A. (1974). Valtterin leikkii. Helsinki: Gummerus.
- Tauriala, A. (1974). Valtterin kylpee. Helsinki: Gummerus.
- Tauriala, A. (1974). Valtterin nukkuu. Helsinki: Gummerus.
- Tarcha, A. (1979). Murun tutut jutut. Helsinki: Kirjalito.
- Tarcha, A. (1979). Murun eläinystävät. Helsinki: Kirjalito.
- Tarcha, A. (1979). Muru muistaa maistaa. Helsinki: Kirjalito.
- Tarcha, A. (1979). Murun märät jutut. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1981). Muru ja Mutteri. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1981). Muru ja leppis. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1983). Hellimiskirja eli kaikki sinun nimesi. Helsinki: Gummerus.
- Tarcha, A. (1982). Penni ja Topo neuvolassa. Helsinki: Kirjalito.
- Tarcha, A. (1982). Penni ja Topo hoidossa. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1986). Saara ja kisu. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1986). Saara ja possut. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1986). Saara ja pupu. Helsinki: Kirjalito.
- Tauriala, A. (1986). Saara ja hauva. Helsinki: Kirjalito.
- Teutori. (2006). Numerot. Helsinki: Satukustannus.
- Teutori. (1990). Miinan ja Manun katselukirja. Helsinki: Satukustannus.
- Teutori. (1991). Miinan ja Manun katselukirja. Työkoneita. Helsinki: Satukustannus.
- Vuori, H-L. (2007). Hyrinähetki. Helsinki: Wsoy.